

sterija i mirakula, moraliteta i pasioniskih igara izvan crkve, preko humanističke novolatinske školske drame, reformacijskih, protureformacijskih i jezuitskih drama do svojevrsne renesanse **duhovne drame** krajem prošlog i početkom ovog stoljeća, do simbolizma i ekspresionizma.

Za nas su od posebnog interesa oblici **duhovne drame** unutar tradicijske, seljačke kulture od baroka do danas.

Kuret je kao bitno obilježje **duhovne drame** naveo religioznu angažiranost, pa ne piše o dramama s religioznom tematikom kojima je religiozna angažiranost tuđa.

Prvi dio knjige posvećen je **duhovnoj drami** u crkvi, drugi dio **duhovnoj drami** izvan crkve. Obuhvaćena je **duhovna drama** u Njemačkoj Francuskoj, Engleskoj, Italiji, Španjolskoj, Češkoj, Poljskoj, Sloveniji i Hrvatskoj. Priručnik ima kazalo pojmova, kazalo imena i bibliografiju od preko 180 jedinica.

Svjesni smo da je okvir literarnog leksikona bio preuzak za temu koja zaslužuje iscrpniju obradu, zahvalni smo autoru što je dao vrlo informativan priručnik o području o kojem se inače vrlo malo zna. Izgleda nam ipak da bi knjiga bila korisnija s nešto više podataka o domaćoj **duhovnoj drami** (i slovenskoj i hrvatskoj). U bibliografiji nema niti jednog od novijih istraživača hrvatskih crkvenih prikazanja (M. Franičević, N. Kolumbić, H. Morović, S. P. Novak i drugi). Ne spominje se ni V. Štefanić, a da je nepotpunost Kuretove bibliografije s obzirom na hrvatsku građu zabrinjavajuća, vidi se i po tome što je u svojoj knjizi autorstvo prikazanja **Od poroda Jezusova** pripisao Držiću a ne Vetranoviću, a prije svega po tome što u bibliografiji nije spomenuto kapitalno djelo o hrvatskim prikazanjima, na talijanskom originalu izdano još 1975, a u hrvatskom prijevodu tri godine kasnije (F. S. Perillo: **Hrvatska crkvena prikazanja**, Mogućnosti, Split 1978).

Ivan Lozica

Struktura i semiotika hudožestvenog teksta. Trudy po znakovym sistemam, 12. Otv. red. J. Lotman. Učene zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta, 515, Tartu 1981, 148 str.

U uvodnom tekstu J. M. Lotmana o semiotici kulture i shvaćanju teksta raspravlja se o promjenama u shvaćanju pojma **tekst**. Pored meta-semiotičke tendencije kojoj u središtu interesa nije sam tekst, nego modeli tekstova, u posljednjih se petnaestak godina razvila semiotika kulture, koja je, istražujući uzajamno djelovanje različitih semiotičkih sustava, izmijenila predodžbe o tekstu. **Tekst** je ranije shvaćan kao kazivanje na **jednom** jeziku, a danas znamo da svaka poruka mora biti barem dvostruko kodirana da bismo je smatrali tekstem. I sam lingvistički pojam teksta u stvarnosti također predstavlja dvostruki kôd, kôd prirodnog jezika i kôd gramatičkog opisa tog jezika, metajezik. Uzmemo li koju molitvu kao primjer, vidjet ćemo da je iskaz na prirodnom jeziku prethodio pretvaranju u ritualiziranu formulu, tekst. Molitva kao tekst uključuje se zatim u veći tekst drugog reda s ostalim formulama, a može se uključiti i u cjelinu sačinjenu od raznorodnih jezika (npr. sjedinjenje verbalne poruke i ritualnog pokreta). Takav tekst drugog reda (npr. obred, običaj, prikazanje) uključuje u istoj hijerarhijskoj razini uzajamno nesvodive podtekstove, predstavlja mješavinu različitih tipova komunikacije, što stvara mnoge probleme prekodiranja, ekvivalentnosti itd. Umjetnički tekstovi sljedeća su faza — raznorodni materijal sjedinjuje se u jezik jedne od umjetnosti. Lotman navodi primjer pretvaranja rituala u balet, pri čemu se podtekstovi različiti strukturom prevode u ples, plesnim se jezikom izražavaju geste, kretanje, verbalne komponente, pa i sami plesovi (ritualni ples prekodiran u jezik baleta). Umjetničko djelo kao složeni tekst ima svoju daljnju dinamiku, integracijske i dezintegracijske tendencije itd. Ovo je kvalitativno nova etapa u razvoju teksta, što je vidljivo u znatnom

kompliciranju društveno-komunikacijske funkcije umjetničkog teksta. Lotman uočava komunikaciju pošiljaoca i primaoca, publike i kulturne tradicije, čitaoca sa samim sobom, čitaoca s tekstom, teksta s kulturnim kontekstom. Ukratko, tekst nije realizacija informacije na jednom jeziku, tekst je složena pojava. Umjesto formule po kojoj potrošač dešifrira tekst, Lotman uvodi formulu u kojoj potrošač opći s tekstom, stupa s tekstom u kontakte.

Drugi Lotmanov tekst u ovom broju posvećen je retorici i iznosi, pored ostaloga, i autorovu misao da umjetnički tekst ne može biti promatran isključivo kao »retorička« ili »stilistička« pojava, nego kao prepletanje obiju tendencija. Odnosi stilističkih i retoričkih strukturnih elemenata prikazani su shemom koja uključuje četiri bitna elementa: semantiku, semantičku retoriku, stilistiku i stilističku retoriku, uz tumačenje da značajniji pomaci u smjeru dominiranja svakog od spomenutih elemenata daju različite kombinacije bitnijih historijsko-semiotičkih kategorija (»romantizam«, »klasicizam« itd.).

M. I. Lekomceva piše o strukturi teksta kod Klimenta Ohridskoga (o figurama epanoda i poliptotona); H. Udam o pojmu »novog stvaranja« u sufizmu (mistički, asketski smjer u islamskim književnostima); B. M. Gasparov o dvjema pasijama J. S. Bacha, njihovoj strukturi i semantici; J. I. Levin iznosi teze uz problem nerazumijevanja teksta; S. S. Grečiškin i A. V. Lavrov o Andreju Belom kao teoretičaru stiha. Kao prilozi toj posljednjoj studiji objavljena su četiri pjesnikova teorijska teksta: **Uz pitanje o ritmu, Za budući udžbenik ritma, O ritmičkoj gesti i Ritam i smisao.**

Ivan Lozica

Semiotika kulture. Trudy po znakovym sistemam, 13, Otv. red J. Lotman. Učenyje zapiski Tartuskogo gosudarstvennogo universiteta, 546. Tartu 1981, 120 str.

Broj posvećen semiotici kulture počinje raspravom E. M. Meletinskog,

iscrpnom i zanimljivom analizom semantičke strukture tlingitskih mitova o Gavranu. Drugi je prilog A. J. Gureviča o sagi i istini, a trećem, koji nosi naslov **Literatura i mitologija** i kojemu su autori J. M. Lotman i Z. G. Mine, posvetit ćemo posebnu pažnju.

Autori pišu o dva aspekta odnosa mita i umjetničke (pisane) književnosti. Prvi, evolucijski pristup, uzima mit kao predliterarnu pojavu, kao stupanj spoznaje koji prethodi pisanoj književnosti. Mit i literatura ne postoje u toj koncepciji istodobno, nego sukcesivno. Literatura zamjenjuje mit, koji je u nju ugrađen samo u obliku preostataka i fragmenata. Hegelijanski pojam trijade stvorio je i treći stupanj tom pristupu: mit i literatura prevladavaju se u stupnju »mitološke umjetnosti«, jakoj tendenciji u umjetnosti našeg stoljeća.

Tipološki pristup vidi u mitu i umjetnosti istodobne suprotstavljene suštave.

Autori smatraju da oba pristupa nastaju na temelju različitih aspekata modeliranog objekta, koji je po svojoj prirodi složen i omogućuje i jedan i drugi (a možda i još koji) pristup. Kulturne se pojave odlikuju heterogenošću, semiotičkim poliglotizmom, pa i istraživanje pretpostavlja mnogostrukost dešifriranja.

Idealizirani model kulture jest dvokanalni model diskretnih i nediskretnih informacija. Diskretne tekstove dešifriramo kodovima zasnovanim na principima sličnosti i razlika i pravila slaganja i razlaganja teksta, a nediskretne uz pomoć mehanizma jednakosti ili sličnosti oblika i pravila izravne identifikacije, pri čemu se dva teksta promatraju kao jedan, a ne kao dva (s diskretnoga gledišta) različita teksta. Mit pripada tekstovima s dominacijom nediskretnog principa, literaturom dominira diskretni princip, iako se i u mitu i u literaturi prepleću oba principa. Mit ne podliježe linearnom razvijanju vremena, ne počinje rađanjem i ne završava smrću. Ciklička koncepcija mitskog vremena, kao glavica kupusa